

PETER JAMBREK*

Ustavna demokracija

(Graditev slovenske demokracije, države in ustave)

DZS, Ljubljana 1992, str. 463

V knjigi, ki govori o tem, kako so nastajale slovenska država in demokracija ter ustava, najdemo pravzaprav avtorjeve sprotne, toda poglobljene odzive na burna dogajanja ob izstopanju iz okvirov Jugoslavije in oblikovanju lastne, samostojne in neodvisne države. Izhodišče za njegovo raziskovanje je razlikovanje med »naravnimi« in »umetnimi« skupnostmi. Radikalna preobrazba institucionalno-normativne zgradbe in izstop iz Jugoslavije sta tako utemeljena v potrebi, da družba kot celota ter vsak njen posameznik zaživi svoje »naravno« življenje. Avtor je kot objektivni raziskovalec in aktivni udeleženec teh dogajanj torej zavezan prosvetljenemu političnemu postulat, da morajo biti politične institucije in pravni sistem ustrojeni po meri človeka, tako da oblikovanje lastne države ni (bil) cilj po sebi in zasebe.

Prepoznavanje nenaravnosti, ki je bila zaradi izrazitega neskladja med prejšnjo institucionalno-normativno zgradbo in značilnostmi dejanske skupnosti tudi vzrok njene propada in razpada, torej raziskovanje polpreteklega obdobja ni vpeto v moralistično presojanje teh dogajanj, pač pa v iskanje poti za doseganje možne zgodovinske in civilizacijske sprave med institucionalno-normativnim in naravnim. Življenje v skladu z značilnostmi naše »naravne skupnosti«, ki omogoča soočanje z našimi nasprotji in njihovo razreševanje, je tako merilo za oblikovanje oblastnih ustanov, pravnega sistema in ustave. Pričujoče delo zato ne razkriva samo, kako je nastajala nova država, temveč

tudi, kakšna naj bo njena ustava, s katero posegamo v družbeno danost. Ustava v novi državi torej nima samo globokega simbolnega pomena, ampak mora biti oblikovana tako, da je kot temeljni in najvišji pravni akt sposobna za udejanjanje oz. da omogoča demokratično razreševanje družbenih nasprotij.

Knjiga je v skladu z zgodovinskim (razvojnim) sociološkim pristopom razdeljena na pet delov, ki osvetljujejo postopnost oblikovanja in teoretične temelje nove države in državnosti. Avtor tako analizira stari režim in njegovo ustavo, nastajanje opozicije v tekmi z oblastjo, pravico naroda do lastne države, izvore nove ustavnosti in razpotja ustavne demokracije. Avtor začne obravnavo prejšnjega režima z analizo konca liberalnih šestdesetih let, kjer sta v ospredju akcija 25-ih poslancev in sestop v svinčena sedemdeseta leta, nadaljuje z raziskavo ustavnih institucij samoupravnega socializma in sklene z ugotovitvami o nadomestkih demokracije in iskanjem poti iz začaranih krogov. Zgodovinsko preverjeni način oblikovanja »naravnih posegov« je razvit politični pluralizem, ki omogoča, da se nasprotja soočajo, spopadajo in razrešujejo. Rubikon liberalizacije starega režima je zato inavguracija opozicije, kar se je zgodilo z volitvami 1990. leta. Nastajanje političnih strank in oblikovanje političnega zemljevida Slovenije končujeta razčlenjevanje mirnega prehoda v demokracijo.

Enako sistematično raziskuje avtor razpad nekdanje Jugoslavije in nastanek slovenske države, ki jo teoretično utemljuje s pravico do samoodločbe narodov. V tem delu knjige je zlasti izvrstno in pronicljivo analiziran problem razkosane družbe in enotne države z naslednjimi poudarki: od unitarne hegemonije proti poliarhiji, srbska antibirokratska revolucija in oligarhija, slovenska demokracija v Jugoslaviji, politične kulture jugoslovanskih družb, Jugoslavija kot logični nesmisel. Prikaz poti do slovenske države zajema volilni program osamosvojitve, realizem utopije o slovenski državi,

* V rubriki Z družboslovne knjižne police objavljamo krajše informativne prikaze in recenzije.

samoodločbo in bitko za plebiscit. Izvori nove ustavnosti so po avtorjevem mnenju v uporabi proti ustavni centralizaciji Jugoslavije na eni strani in v pisateljski ustavi, ki je izhajala iz spoznanja o potrebi po ustavi v izvirnem pomenu, ustrezni merilom modernega prava in ne ideologiji. Nova slovenska ustava, ki smo jo dobili po številnih zapletih, je v vseh svojih temeljnih prvinah vendarle izraz doseženega političnega kompromisa v pluralistični družbi (z vsemi posledicami za njeno udejanjanje in interpretacijo). Razpوتا nastale ustavne demokracije so postavljena s pravico do svobode in blaginje in z omejevanjem in delitvijo oblasti. Z ustavo iz 1991. leta smo dobili prvo moderno slovensko ustavo, ki je predvsem notranje in na novo konstituirala našo osamosvojevano državo.

»Prva moderna slovenska država je po svojem izvoru privilegirana. Njena zasnova se je namreč najprej oblikovala v kulturnih laboratorijih in ne v državnih ustanovah. Nastajala je med uporabi proti oblasti in njenemu nasilju« (str. 339). Ustava je vpeta med osrednja načela suverenosti oblasti, svobode državljanov in enakosti vseh ljudi. Ustavnost pa je več kot to: pomeni iskanje ravnotežja, med osrednjimi vrednotami suverenosti, svobode in enakosti med urejenostjo in napredkom, med ustvarjalnostjo in enakostjo. Za pravno državo in za ustavno demokracijo je značilno, da tega ravnotežja (harmonije) ne išče vsak po svoje v skladu s svojimi koristmi, temveč so iskanje smisla ustave, njena razlaga in celo ponovno opredeljevanje v rokah posebnega poklica sodnikov, ki sestavljajo eno od treh glavnih vej državne oblasti. Iskanje žive in dejavne ustave pa ni enostavno in predpostavlja ustrezno pravopolitično kulturo in državljanski pogum. Knjiga pa nas ne opozarja zgolj na te nove razsežnosti ustavotvornosti, temveč prispeva z analizo bistvenih prvin s konstituiranjem države tudi k ustreznemu razumevanju lastne države in njene pravne zgradbe. To je še posebej poudarjeno z dodatkom h knjigi, kjer je prikazana razvojna pot ustavnega besedila. Knjiga je s svojo teoretično utemeljenostjo in faktografsko natančnostjo ustrezno berilo za ustavne pravnike, politologe in vse druge, ki jih zanima nastanek slovenske države.

Marjan Brezovšek

JANEZ KOLENC

Politična kultura Slovencev

(Raziskovanje odnosa med civilno družbo in državo)

Založba Karantanija, Ljubljana 1993, str. 292

Politična kultura doživlja v zadnjem času nekakšno renesanso; v veliki meri je to posledica nezadovoljstva z omejitvami pristopa racionalne izbire k človeškemu vedenju. Ugovori ali zadržki k tej teoriji se ne nanašajo na pojasnjevanje človeškega vedenja pri individualnih prizadevanjih za uresničevanje ciljev, pač pa na predpostavko, da cilji sami ne zahtevajo pojasnila. Namesto da bi kot socialna znanost začel na koncu, predpostavljajoč preference in interese, kulturni pristop za osrednji predmet raziskovanja postavi: »zakaj si ljudje želijo to, kar si želijo«. Če naj bo ta obnovljeni interes v politični kulturi vreden truda, potem morajo prihodnje raziskave posvetiti vso pozornost načinu povezanosti institucij z vrednotami. Ljudje ne doživljajo teh vrednot ločeno od drugih, s katerimi si jih delijo, ali sodelujejo v družbenih odnosih brez uravnavanja (opravičevanja) svojega vedenja do drugih. Niso torej potrebne nadaljnje razprave o opredelitvi kulture, pač pa oblikovanje teorij, ki bodo sposobne povezati institucionalne odnose in načine zaznav, družbene odnose in vrednote. In prav to je tista točka, kjer je analiza Janeza Kolence najbolj obetajoča.

Nobeno naključje torej ni, da je v skladu s takšno usmeritvijo vodilna nit skozi avtorjevo besedilo teoretični spor med kritično in sistemsko teorijo družbe oziroma naprotja med Habermasom in Luhmannom. Če si Habermas zamišlja odnos med posameznikom in družbo kot proces komplementarnih povezanosti in odvisnosti, jih Luhmann obravnava kot naključno povezane in odvisne enote socialnih sistemov. Teoretični okvir raziskovanja odnosov med posamezniki, »družbo«, kulturo in politiko na Slovenskem je tako avtor zasnoval na paradigmatičnem pojmovanju »individualizacije sistema« oz. »sistematizacije individuma«, in